

Sağlık Hizmetlerinde Dr. Refik Saydam

Prof. Dr. Nusret H. FİŞEK

Refik Saydam, halkın sağlığını korumak ve herkese sağlık hizmeti götürmek için uğraş vermenin "gerçek hekimlik" olduğunu anlayan ve yaşamını bu yola adayan kahramanımızdır. O, hekimlik mesleğine onur verenlerdendi.

Atatürk büyük söylevinde 1919 yılı 19 Mayıs'ında ülkemizin perişan durumunu anlatır. Refik Saydam'ın Sağlık Bakanı olduğu yıllarda ülkemiz sağlık yönünden aynı ölçüde perişandı. Refik Saydam var olmayan bir sağlık ordusu ile ülkenin sağlık hizmetlerini geliştirmek için görevlendirilmişti. Sıtma, tifüs, trahom, su ve besinle bulaşan hastalıklar ülkemizi kasıp kavuruyordu. Dr. Lutfi Aksu 1925 yılında yayınladığı kitabında durumu şöyle anlatır: "Sıtma 1924 yılında köylüleri tarlada ve yolda yerlere serdi. Harmanlar yüz üstü kaldı. Kasaba ve kentlerde yoksul, zengin bütün halk perişan oldu. Bazı yerlerde okulları hastane gibi kullanma zorunluğu doğdu." Var olan sağlık insan gücüne gelince; 1927 yılında Türkiye'de 1059 hekim (13000 kişiye bir hekim), 139 hemşire, 347 diplomalı ebe ve 1036 sağlık memuru vardı. Mali duruma gelince, 1927 yılında hükümetin bütçesi 42 milyon lira, sağlık harcaması 2,9 milyon lira idi. Tüm bütçenin yüzde 6.9'u. Bugünün, göreceli olarak çok zenginleşen Türkiye'sinde sağlık bütçesinin genel bütçenin yüzde 2.5'i olması Refik Saydam'ın ne kadar güçlü bir bakan olduğunu kanıttır.

Cumhuriyetin kurulduğu yıllarda halkın sağlık kültüründen yoksunluğu da büyük bir sorundu. 1938 yılında Adana'da sıtma savaş kursuna katılmışım. Deneyimli sıtma savaş uzmanlarından Dr. Abdurrahman Bey bir konuşmasında "Arkadaşlar sıtma savaşında bizim en büyük başarımız köylüye sıtmanın ilacının kinin olduğunu öğretmemiz olmuştur" demişti.

Refik Saydam'ın halkımızın sağlığına yaptığı hizmeti değerlendirecek olanlar, bugünü değil, bindokuzyüzyirmili yıllardaki durumu gözönünde tutarak yargıya varmalıdırlar. O zaman Refik Saydam'ın yaptığının "yoktan var etmek" olduğunu anlayabilirler.

Refik Saydam, sağlık yöneticiliğini yaparak öğrenenlerdendir. Osmanlı hükümetinin sağlık örgütünü, Türkiye Cumhuriyeti'nin il ve ilçe örgütlenmesine göre yeniden düzenleyerek halk sağlığı hizmetlerini hükümet tabipleri ve sağlık müdürlükleri eli ile yürütme ilkesini kabul etti. Gözlemleri ona salgınları önlemenin ve sağlığı korumanın en önemli sağlık hizmeti olduğu gerçeğini öğretmişti. Bu nedenle sıtma, trahom ve frengi ile savaş için özel bir örgütlenmeye gitti. Hastane hizmetlerini özel idare ve belediyelerin hizmeti olarak kabul etti. Yol gösterici olmak için 5 Numune Hastanesi kurdu. Evde ve ayakta hasta tedavisini hastane polikliniklerinde, dispanserlerde ve özel muayenehanelerde yapacak hizmet olarak düşündü. Kamu görevlisi hekimlerin

Refik Saydam'ın örgütlenme, hekim yetiştirme, salgın hastalıklar ile savaş yanında, sağlık mevzuatımızın yapıcısı olarak da saygı ile anılması gerekir.

çalışma saati dışında özel muayenehane açmalarını kabul etmek zorunda kaldı. Laboratuvar hizmetlerini geliştirebilmek için, Merkez Hıfzıssıhha Enstitüsü'nü ve hekimleri halk sağlığı ve sağlık yönetimi konusunda eğitmek için Hıfzıssıhha Okulunu kurdu. Ana ve Çocuk sağlığı hizmetlerini geliştirmek için Doğum ve Çocuk Bakımevleri kurmayı planladı. Ancak Bakanlığı süresinde bu hizmette önemli gelişme olmadı. Türkiye'de lepra olmadığı görüşünde idi. Bu nedenle yirmili yıllarda Deri hastalıkları profesörü olan Dr. Reşat Bey'le arası açıldığı söylenir.

Refik Saydam sağlık hizmetlerinde atılım yapabilmeyen yalnız örgüt kurmak ile değil, hizmet üretecek kişileri yetiştirmek ve çalıştırmak ile olabileceğini değerlendirecek kadar deneyimli bir devlet adamı idi. Hekim açığını kapamak için 1932 yılında Tıp Öğrenci Yurtlarını açtı. 1930-1946 arası Tıp Fakültesi'nde okuyan sivil öğrencilerin çok büyük bir bölümü bu yurtlarda kalarak eğitimlerini tamamladılar. Ben de onlardan biriyim. Ben tıp öğrencisi iken, Refik Saydam Sağlık Bakanı idi. Refik Saydam Başbakan iken ben Sağlık Bakanlığı'nda çalışmaya başladım. Bu benim için, kendisi ile birlikte çalışanlardan Refik Saydam'la ilgili çok şey duymamı sağlamıştır.

Refik Saydam Bakan iken hükümetin hekimlere uyguladığı ücret politikasından günümüzün devlet adamları ders almalıdır. Koruyucu hekimlik hizmetlerinin ancak tam süre çalışan hekimler eli ile yürütülebileceğini kabul eden Refik Saydam, sıtma, trahom ve frengi savaşında çalışan hekimlere o zamanın maaş baremine oranla çok yüksek ücret ödeme ilkesini hükümete kabul ettirmişti. Bir Vali 60-70 lira aylık alırken, sıtma savaş hekimlerinin aylığı 100 liradan başlardı. Trahom savaş örgütünü kuran Dr. Nuri Fehmi Ayberk, birgün bana kendi öyküsünü anlatmıştı. Nuri Fehmi Bey, İstanbul'un tanınmış göz hastalıkları uzmanlarından. Refik Saydam, Nuri Fehmi Bey'i Ankara'ya çağırarak, "Nuri Ayintepe gidecek ve trahom savaşını yürütecek-

sin" demiş. Nuri Bey'in kararsızlığını görünce "Sana 750 lira aylık vereceğim" demiş. O zaman Milletvekillerinin maaşı 250 lira imiş. Sağlık Müdürleri ve müfettişler, Refik Saydam'ın en çok onurlandırdığı hekimlerdi. Bir hastane uzmanının erişeceği en yüksek maaş derecesi 7 iken, sağlık müdürü kadroları 6'ncı dereceden başlardı. Bakanlıkta 4 kişi, müsteşar, teftiş kurulu başkanı, hıfzıssıhha enstitüsü müdürü ve hıfzıssıhha okulu müdürü 2'ci derece kadroda idi. Refik Saydam'ın bu maaş politikasını iyi değerlendirebilmek için kendisinin kişisel yaşamında cimri denecek kadar çok tutumlu olduğunu bilmek gerekir.

Refik Saydam'ın hemşire politikası gözden geçirilirken, hemşire ve ebe yetiştirilmesine önem vermediğini belirtmek gerekir. 1219 sayılı yasa ile diplomasız ebelerin doğuma yardım edemeyeceklerinin kurala bağlanmasına karşın, Bakanlıkta ebe yetiştirme düşünülmemiştir. Meslek yaşamının ilk 20 yılını orduda geçirdiği ve kadın personel ile hiç çalışmadığı için bu konuya önem vermemiş olabilir.

Refik Saydam'ın örgütlenme, hekim yetiştirme, salgın hastalıklar ile savaş yanında, sağlık mevzuatımızın yapıcısı olarak da saygı ile anılması gerekir. 1219 sayılı Tababet ve Şuabatı Sanatlarının Tarzı İcrasına Dair Kanun, 1593 sayılı Umumi Hıfzıssıhha Kanunu, 1262 sayılı İspençiyarı ve Tıbbi Müstahzarlar Kanunu ve daha birçok önemli kanunlar onun Büyük Millet Meclisi'nde savunduğu ve kabul ettirdiği kanunlardır. Bu kanunlar günümüze kadar önemli değişikliklere uğramamıştır.

Yazımı, Refik Saydam'ın ölümünden birkaç gün önce İstanbul'da, bu Devletin Başbakanı olarak söylediği sözleri yineleyerek bitirmek istiyorum: "Bu memlekette herşeyi A.dan Z'ye kadar değiştirmek gerek" Belki de bu yargısı yaşamına mal oldu. Sayın Saydam, ruhun şad olsun. 1942 den buyana çok şey değişti ama Z'ye varmak için çok uğraşmak gerekir.